

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בית דין צדק "בינת המשפט" בני ברק

טל: 052-7611435 | y.b.daskal@gmail.com

בס"ד, גליון שא, פרשת וירא, תשע"ט

מאת: יצחק בירך דסקל

אין גובין מהשלישי. ד. על מי חיוב הטירחא לגבות מהשליש, הוא מחלוקת, והש"ך פוסק שהוא על הלוח. ה. אם אין לשלישי לפרוע, חייב השני לפרוע.

ביאור התשובה

היה השעבוד קודם או לאחר מכן

שיעבודא דרבי נתן חל בין אם היה שיעבוד לפני כן או לאחר מכן, כמבואר בדברי המחבר (חושן משפט פו, א) וז"ל "ראובן שנושה ק' בשמעון, ושמעון בלוי, מוציאין מלוי ונותנין לראובן, לא שנא אם נתחייב לו כבר לשמעון בשעה שלוח מראובן, לא שנא נתחייב לו אחר כך" עכ"ל.

והטעם שכתב בלשון "לא שנא אם נתחייב כו" לא שנא נתחייב כו", ולא כתב בלשון "אפילו נתחייב לו לפני כן", מבואר בסמ"ע (שם, ס"ק א) שיש סברא לכאן ולכאן. יש סברא לומר ששיעבודא דרבי נתן הוא דוקא אם השלישי התחייב לאחר מכן, שכיון שיש לשני כסף של ראשון בשעה שהלוהו לשלישי, דוקא אז השתעבד השלישי לראשון, דהמקור לשיעבודא דרבי נתן למדו חז"ל (כתובות יט, א) מדכתיב בפרשת נשא (במדבר ה, ז) "והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יוסף עליו ונתן לאשר אשם לו", ודרשו חז"ל, לאשר גזלו או הלוהו לא נאמר, אלא לאשר אשם לו, ואשם פירושו קרן, למי שהקרן שלו. אבל אם היה חוב השלישי קודם לחובו של שני מראשון לא משתעבד.

ויש סברא להפך, דדוקא אם נשתעבד השלישי לשני לפני כן, משתעבד השלישי לראשון בשיעבודא דרבי נתן, כיון שבשעה שהשני השתעבד לראשון, משתעבדים כל נכסיו לשיעבודו, וכל אשר יש לו משתעבד, לכן אם כבר היה שלישי חייב לשני, משתעבד השלישי לראשון, אבל אם השלישי לוח לאחר מכן מהשני לא משתעבד.

ודע דבקצות החושן (שם, ס"ק א) הקשה, מדוע באמת צריך קרא ללמד שיש שיעבודא דרבי נתן, והא בלאו הכי ידעינן שכל אשר יש לו משעובד לחובו, וכיון שהשלישי חייב לשני, בודאי יכול הראשון לפרוע מהשלישי את החוב שחייב לשני, ותירץ, דמהתורה אין השיעבוד חל אלא על נכסי אדם שיש לו בשעת ההלוואה, ולא על מה

בדין שיעבודא דרבי נתן

ובו יבואר דיני שיעבודא דרבי נתן: א. האם חל על השלישי, דוקא שהיה חייב קודם, או דוקא אם חייב לאחר מכן, או בכל אופן. ב. מדוע צריך קרא ללמד שיש שיעבודא דרבי נתן. ג. אם חל בכל סוג של התחייבות, או רק של הלואה. ד. אם יש לשני לפרוע, האם יכול לסלק את הראשון לשלישי. ה. אם ידוע שלשלישי אין פרוטה בכיסו, האם גם כן יכול לסלקו לשלישי.

הנידון

"הלוייתי לחבר הלואה, והחתמנו ערב קבלן על ההלוואה. לימים, הלוח לא פרע את חובו, ופניתי לערב קבלן שיפרע את החוב. אמר לי הערב, שראובן חייב לו כסף כבר זמן רב, ולכן עלי לתבוע את ראובן על החוב, מדין שיעבודא דרבי נתן.

נפשי בשאלתי: א. האם חל שיעבודא דרבי נתן על חוב ישן שהיה לפני שנעשה הלה ערב, או שכיון שכשראובן השתעבד לערב, עוד לא היה המלוה ערב לנו, אין שיעבודא דרבי נתן בזה, כיון שבשעה שהשתעבד עוד לא היה שיעבוד הלואה שיחול עליו דין שיעבודא דרבי נתן, ולאחר מכן לא יחול. ב. האם שיעבודא דרבי נתן הוא גם מחוב של ערב, או דוקא על הלואה. ג. אני יודע שלערב יש לשלם. האם גם באופן זה הוא יכול לסלק אותי מעליו, ולומר לי לתבוע את ראובן. ד. האם עלי מוטל חיוב הטירחא לפרוע מראובן, או שהערב צריך לטרוח ולהוציא ממנו את החוב. ה. ידוע לי שלראובן אין פרוטה בכיסו ולא יפרע לי את החוב, האם הערב יכול לסלק אותי מעליו בטענת שיעבודא דרבי נתן, כשירוע לי שהלה לא ישלם לי".

הערה: ראוי לציין, שכדי להקל על הלומד, בכל המאמר, ראשון - הוא המלוה. שני - הוא הלוח. שלישי - הוא הלוח השני, שלוה מהשני, ומשלם למלוה הראשון מדין שיעבודא דרבי נתן. אבל בלשון הפוסקים, הראשון הוא ראובן, והשני הוא שמעון, והשלישי הוא לוי.

תשובה

א. שיעבודא דרבי נתן חל בין על חוב ישן ובין על חוב חדש. ב. וחל גם על חוב של ערב, ולא דוקא על הלואה. ג. ואם יש ללוח לפרוע,

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שכל סוג של חיוב של שלישי לשני מוציאין מהשליש, אבל מה שהתחייב שלישי לשני מתורת מתנה אין מוציאין.

ומכאן למד התומים (שם, ס"ק ב) שסובר הסמ"ע, שאם השלישי התחייב לשני בקנין לתת לו מתנה, אף על פי שחייב לתת לו, אבל כיון שחיוב זה אינו חיוב אלא התחייב עצמו מתורת מתנה, לכן אין מוציאין מהשלישי לראשון, והביא התומים מחלוקת ראשונים בזה, ומסיק דצריך עיון לדינא.

העולה מזה: בכל סוג חיוב של שלישי לשני, מוציאין משלישי לראשון. אבל אם התחייב שלישי לשני מתנה, יש ספק אם מוציאין משלישי לראשון.

ביאור האור שמח, מדוע אין בענקה שיעבודא דרבי נתן
ואף על פי שאינני ראוי, אבל תורה היא וללמוד אני צריך. דיש לתמוה על זה, מה טעם לחלק בין חיוב על ידי מתנה או על ידי הלואה, מכל מקום, כיון שעשה קנין להתחייב לחבירו, הוא חיוב ככל החיובים, ומאי נפקא מיניה לדין מהו שורש החיוב, מכל מקום חייב הוא לחבירו, וחיוב זה משועבד מדרבי נתן.

ואם תאמר, אם כן מדוע בהענקה אינו גובה חובו, מצאתי לאור שמח (גניבה ג, יד) שכתב טעם נפלא בזה, דהנה מבואר בקידושין (יד, ב), דבמוכר עצמו אין הענקה, אלא במכרוהו בית דין בגנתו, ואין בית דין יכול למכור עבד על חובו אלא על גנתו, והענקה שמקבל העבד הוא חלק מתשלום על גנתו שנמכר, לפיכך אין המלוה גובה ממנו, דכשם שאין בעל חובו גובה חובו מדמי מכירתו, אינו נוטל מדמי הענקתו שהוא עבור גנתו.

העולה מזה: האור שמח מבאר, שאין בעל חוב נוטל דמי הענקה, כיון שדמי הענקה הוא חלק מדמי מכירתו, ואינו נמכר אלא לגנתו, וכשם שאין בעל חוב נוטל מדמי מכירתו, אינו נוטל מדמי הענקתו. אבל אם שלישי התחייב מתנה לשני, חיוב זה משועבד לראשון בשיעבודא דרבי נתן.

חיובי שמעון לראובן לענין שיעבודא דרבי נתן

והנה בנידון דידן, השני התחייב לראשון שלא בדרך הלואה, אלא בדרך ערב קבלן, ויש לברר, באיזה אופן חיוב של שמעון לראובן יחול שיעבודא דרבי נתן.

והנה הטור והמחבר כתבו (חושן משפט, סימן פו, א) "ראובן שנושה מנה בשמעון ושמעון בלוי מוציאין מלוי ונותנין לראובן", משמע דרך מלוה. ויש לעיין, אם הראשון לא הלוח לשני, אבל השני

שקונה לאחר מכן אפילו אם עשה קנין, לפיכך צריך קרא לחייב שיעבודא דרבי נתן אף על שיעבוד שחל לאחר מכן. מבואר בדברי קצות החושן, שאם השלישי השתעבד לשני לפני שהשני השתעבד לראשון, אין צריך להגיע לדין שיעבודא דרבי נתן, דבלאו הכי שיעבוד זה משועבד לראשון, אבל שיעבודא דרבי נתן צריך לומר על אופן שהשלישי השתעבד לשני לאחר שהשני השתעבד לראשון. ודלא כסמ"ע שכתב שדינם שוה.

ובאמת במרדכי (בבא קמא פרק המניח פסקא לא), ובאור זרוע (בבא קמא סימן קצו) פסקו, דבאופן זה שהשלישי השתעבד לשני לאחר שהשני לוח מהראשון, לא חל שיעבודא דרבי נתן, ואין שיעבודא דרבי נתן אלא אם השליש לוח מהשני, ולאחר מכן לוח השני מהראשון, והש"ך (שם, ס"ק ט) הכריע על פי הפוסקים כדעת המחבר, דלא שנא אם לוח לאחר מכן או לפני כן. בכל אופן, כיון שיש סברא לכאן ולכאן, לכן דקדק המחבר לכתוב, ששיעבודא דרבי נתן, הוא בין נתחייב לו לפני כן או לאחר מכן.

העולה מזה: שיעבודא דרבי נתן חל, בין אם נתחייב לשלישי לפני שנתחייב שני לראשון, ובין אם התחייב שלישי לשני לאחר שהתחייב שני לראשון

חיובי שלישי לשני לענין שיעבודא דרבי נתן

עוד יש לברר, האם שיעבודא דרבי נתן הוא דוקא בחוב, או אפילו בערב, או בכל סוג חוב שיש. ודבר זה מתחלק לשני חלקים, האחד, על איזה חיוב השתעבד השלישי לשני. והשנית, באיזה אופן השתעבד השני לראשון.

והנה בענין שיעבוד השלישי לשני, מפורש במחבר, שבכל ענין של חיוב יש שיעבודא דרבי נתן, וז"ל המחבר (שם) "בכל ענין שיתחייב לוי לשמעון, בין דרך הלואה שהלוה לו בין דרך מקח וממכר, בין דרך שכירות" ע"כ.

ויש עוד להאריך בזה, אבל לא כאן מקומו. רק באנו לציין ענין שיעבוד מתנה. דהנה מבואר בקידושין (טו, א) דאם עבד עברי לוח ולא פרע חובו כי אין לו ממה לפרוע, כשיוצא לחופשי אין מוציאין את הענקה מיד האדון למלוה. והקשה הסמ"ע (שם, ס"ק ב), מדוע אין מוציאין מהאדון את הענקה, והרי הענקה הוא חיוב האדון לעבד, ומשועבד חיוב זה להלואתו משיעבודא דרבי נתן. ותירץ וז"ל "הענקה אינה לעבד עברי מתורת חיוב, אלא מתורת ויתור ומתנה בתורת חנינה, ומשום הכי דקדק לומר בכל ענין "שיתחייב" כו', ר"ל דוקא במה שהוא בתורת חיוב הוה דינא הכי" עכ"ל. הנה מבואר,

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

אבל הש"ך (ס"ק ה) מאריך לחלוק על דברי המחבר, ומבאר דיש דין שיעבודא דרבי נתן גם אם יש לו נכסים. אלא שמכל מקום, אין גובין מהשלישי אם יכולים לגבות מהשני, כמו שאין גובין מנכסים משועבדים במקום בני חורין, אבל אם הוא אלים ואינו משלם גובין מהשלישי.

העולה מזה: אם יש לשני נכסים, אין גובין מהשלישי, אלא אם כן אי אפשר להוציא מהראשון.

על מי מוטל לטרוח להוציא מהשלישי

והנה ענין הטורח מהשלישי מבואר במחבר (חושן משפט פו, ג) וז"ל "אף בזמן שאין לשמעון נכסים, אין ראובן יכול לכופו שיתבע מלוי ויפרענו, שאין מוטל עליו זה הטורח, אלא על ראובן לטרוח ולהוציא מלוי". ע"כ. וכן כתב הטור (שם). מבואר שהראשון צריך לטרוח להוציא מהשלישי. ודין זה הוא מבעל התרומות (שער נא, חלק א, סעיף ג). והטעם בזה, כתב שם, שאין חובתו של לווה לטרוח ולמכור מטלטליו לפרוע חובו.

אבל הש"ך (ס"ק ח) תמה על זה, מדוע אין השני חייב לטרוח לפרוע חובו לראשון על ידי תביעה מהשלישי, ואינו דומה כלל לזה שאין צריך לטרוח למכור מטלטליו, כיון שפורע לו את חובו במטלטלין, אלא שהמלוה רוצה מעות, ואין חובתו לטרוח למכור מטלטליו, אבל כאן שאינו פורע לו כלל את חובו, בודאי שחייב לטרוח, לכן פוסק הש"ך, שאם אינו טורח, הוא נקרא רשע לווה ולא משלם.

ובערוך השולחן (שם, סעיף ג), כתב דאפילו לשיטת המחבר, "אם אי אפשר לגבות מלוי בלתי שמעון, פשיטא דהחייב מוטל על שמעון לטרוח בעדו".

העולה מזה: אם אי אפשר לגבות מהשלישי בלתי עזרתו של השני, חייב השני לטרוח עם הראשון בזה. ואם יכול להוציא מהשלישי בלתי השני, לפי המחבר אין השני חייב לטרוח, ולפי הש"ך חייב רק השני לטרוח, ואם אינו טורח הוא לווה רשע ולא שילם.

אם אין לשלישי לפרוע האם יכול לדחותו אצלו

ויש עוד לברר, אם אין לשלישי לפרוע, האם יכול השני לדחות את הראשון אצל השלישי. והנה כבר נתבאר שאם יש לשני לפרוע אינו יכול לדחותו אצל השלישי, ואם אין לו, אם כן בלאו הכי אין לו, כך שלמעשה אין זו שאלה מעשית.

השתעבד לראשון על ידי ערב קבלן, האם גם בזה יש דינא דרבי נתן, אף על פי שאין סברא לחלק בזה, מכל מקום ראייה בעיני.

אבל באמת לשון הרמב"ם הוא (מלוה ולוה ב, ב') "ראובן שהיה חייב לשמעון מאה, ולוי חייב לראובן מאה, מוציאין מלוי ונותנין לשמעון" ע"כ, הנה הרמב"ם לא כתב כלל הלואה אלא "חייב", מבואר שכל חיוב שחייב לראשון, והוא הדין אם נעשה ערב קבלן, וזה פשוט.

דבאמת, מה שהמחבר מודקדק לפרש רק את החיוב של השלישי לשני, כיון שאינו חייב לראשון אלא מכח שיעבודא דרבי נתן, לכן יש לברר באיזה אופן חל שיעבוד זה, אבל שיעבוד השני לראשון הוא פשוט, שבכל חיוב שחייב לו, ויש עליו תביעת ממון להוציא ממשעובדים, יש דינא דרבי נתן.

העולה מזה: שיעבודא דרבי נתן היא בכל חיוב שחייב השני לראשון, לכן, אם היה השני ערב לראשון על הלואה, יש שיעבודא דרבי נתן.

אם יש שיעבודא דרבי נתן כשיש לשני נכסים

עוד יש לברר, אם יש לשני נכסים האם יכול לתבוע מהשלישי בשיעבודא דרבי נתן, או דלמא, כיון שיש לשני לפרוע חובו, חייב השני לפרוע לראשון ואינו יכול לתבוע את השלישי.

הנה בזה כתב הטור (שם) "וכתב בעל התרומות, דווקא דאין לשמעון נכסים ליפרע ממנו, שסדר לו בית דין והשביעהו, ולא מצאו אלא חוב זה, אבל אם יש לו נכסים, אין בית דין נזקקין להוציא מזה ולתת לזה" עכ"ל הטור. וכן כתב הבית יוסף וז"ל (שם) "וכתב הר"ן פרק ב' דכתובות (ו. ד"ה לעולם) והא דרבי נתן בדלית ליה נכסי ללוה לאשתלומי מיניה אלא חוב זה, הא אית ליה אין מוציאין מזה ונותנין לזה, דהוה ליה חוב זה כנכסים משועבדים, שאין גובין מהם במקום בני חורין, והכי מוכח בפרק שור שנגח ד' וה' (ב"ק מ:): עכ"ל. כלומר בשמעתא דשאלו בחזקת תם ונמצא מועד. וכן כתב בעל התרומות בשער נ"א (ח"א ס"ב). וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"א) סימן אלף קכ"ב. עכ"ל.

ועל פי זה פסק המחבר (חושן משפט פו, ב) וז"ל "במה דברים אמורים, כשאין לשמעון נכסים ליפרע ממנו, שסידרו לו בית דין והשביעהו ולא מצאו לו אלא חוב זה. (אף על פי שיש לו נכסים במדינה אחרת) (ריב"ש סימן שנ"ג), אבל אם יש לו במדינה זו נכסים, אין בית דין נזקקים להוציא מזה ולתת לזה." ע"כ.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דינים העולים

- א. שיעבודא דרבי נתן חל, בין אם נתחייב לשלישי לשני לפני שהתחייב שני לראשון, ובין אם התחייב שלישי לשני לאחר שהתחייב שני לראשון.
- ב. בכל סוג חיוב של שלישי לשני, מוציאים משלישי לראשון. אבל אם התחייב שלישי לשני מתנה, יש ספק אם מוציאים משלישי לראשון.
- ג. לפי האור שמח, אם שלישי התחייב מתנה לשני, חיוב זה משועבד לראשון בשיעבודא דרבי נתן.
- ד. שיעבודא דרבי נתן היא בכל חיוב שחייב השני לראשון, לכן, אם היה השני ערב לראשון על הלואה, יש שיעבודא דרבי נתן.
- ה. אם יש לשני נכסים, אין גובין מהשלישי, אלא אם כן אי אפשר להוציא מהראשון.
- ו. אם אי אפשר לגבות מהשלישי בלתי עזרתו של השני, חייב השני לטרוח עם הראשון בזה. ואם יכול להוציא מהשלישי בלתי השני, לפי המחבר אין השני חייב לטרוח, ולפי הש"ך חייב רק השני לטרוח, ואם אינו טורח הוא לוח רשע ולא שילם.
- ז. אם יש נכסים לשני, אין יכול לדחותו אצל השלישי. ולמעשה, השלישי והשני משועבדים לפרוע חובו של ראשון, ואם אין לשלישי חייב השני לפרוע.

זאת ועוד, אם השלישי אינו יכול לפרוע, בודאי השני חייב לראשון, שהשני והשלישי חייבים לראשון, ולא פקע שיעבוד השני לראשון כשאין לשלישי לפרוע.

העולה מזה: אם יש נכסים לשני, בלאו הכי אין יכול לדחותו אצל השלישי, ואם אין לו לפרוע, בלאו הכי אין לו. ולמעשה, השלישי והשני משועבדים לפרוע חובו של ראשון, ואם אין לשלישי חייב השני לפרוע.

הלכה למעשה

ראוי לדעת בכל תביעת ממון שהשני טוען שיפרע מאחר בשיעבודא דרבי נתן, שאינו יכול לסלק את התובע אלא על ידי בית דין, כיון שצריך להתברר בבית דין כמה דברים: א. שאין לשני לפרוע את חובו. ב. שהשלישי חייב לשני. מלבד זאת, לפי הש"ך השני חייב לטרוח בעצמו לפרוע על ידי השלישי. זאת ועוד, צריך בית דין לברר את כל הענין. לכן אין אדם יכול לסלק את חברו ולדחותו בקש על ידי טענת שיעבודא דרבי נתן, אלא על הדיינים לפסוק דין שיעבודא דרבי נתן.

סוף דבר, כל נתבע שטוען שיעבודא דרבי נתן, אינו נפטר לבוא לבית דין, ועל התובע לתובעו בבית דין.

גליונות: משך חכמה, איש חסד היה
מלבד גליון בינת המשפט, אנו מפרסמים בכל שבוע גליון עם ביאור על המשך חכמה, וסיפורים מדהימים של איש החסד. לקבלת הגליונות חינם: y.b.daskal@gmail.com